

Моделі інтеграції України до Європейського Союзу та механізми інтеграції до НАТО

Олександр ВОНСОВИЧ,
старший викладач кафедри
міжнародних відносин Київського
гуманітарного інституту

Інтеграція України до Європейського Союзу є одним із основних зовнішньополітичних пріоритетів. Стратегічною метою держави проголошено набуття повноправного членства в ЄС. Фундаментальні основи європейської політики України, механізми і тактику реалізації стратегічного курсу визначають такі документи: Конституція (ст. 18); Постанова Верховної Ради «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 року, яка підкреслює, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України у Європейських Співтовариствах» [1, с. 2]; Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом, підписана 16 червня 1994 року; Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента від 11 червня 1998 року; Послання Президента до Верховної Ради «Україна: Поступ у XXI століття»; Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000–2004 роки; Програма діяльності Кабінету Міністрів України на 2000–2004 рр.

Основною проблемою, яка досліджується в цій статті, є визначення найоптимальнішої моделі інтеграції України до Європейського Союзу та найприйнятнішого механізму інтеграції до НАТО. Серед запропонованих моделей і механізмів автор за допомогою таких теоретичних методів, як аналіз, класифікація й систематизація, досліджує та виокремлює ті, що, на його думку, найбільше відповідають завданням, які поставили перед Україною в контексті її інтеграції до згаданих структур.

Проблема, порушена в статті, тісно пов'язана з метою – дослідженням і визначенням найоптимальнішої моделі інтеграції України до Європейського Союзу та найприйнятнішого механізму інтеграції до НАТО.

Моделі інтеграції України до Європейського Союзу. Найактуальнішими та найцікавішими моделями, на думку автора, є *групова* та *поетапна*.

Групова модель. Її можна розглядати на прикладі трьох основних груп європейських країн: Вишеградської четвірки, країн Балтії та країн, що свого часу входили до складу Югославії. Кожна з цих груп мала власні шляхи розвитку, але спільною метою для них була інтеграція до ЄС.

Вишеградська група створена в лютому 1991 року для взаємодопомоги чотирьох держав, що входили до її складу, – Угорщини, Польщі, Чехії та Словаччини під час інтеграції в європейські та євроатлантичні структури

[8]. У 2004 році вони стали членами Європейського Союзу. Після досягнення цієї мети Вишеградська група почала розробляти та проводити спільну політику щодо сусідніх держав у Східній, Центральній і Південно-Східній Європі. Пріоритетом діяльності стали держави, що беруть участь у Європейській політиці сусідства (ЄПС), а також держави за східними кордонами групи – такі, як Білорусь, Україна та країни західної частини Балкан.

На зустрічі у квітні 2008 року в Празі міністри закордонних справ вишеградських країн домовилися щодо принципів розширення двосторонніх відносин зі східними країнами ЄПС, особливо з Україною, та створення гнучкої й багатосторонньої структури для східного виміру ЄПС. Країни Вишеградської групи також вітали заснування інвестиційного інструменту інвестування в країни Європейської політики сусідства. Вони запросили до участі в зустрічі й до прийняття спільної декларації ЄПС Швецію та Україну. Країни групи наполягали на необхідності тіснішого зв'язку України з Європейським Союзом і запропонували різні заходи щодо інших партнерів, зокрема Молдови та Грузії.

Підсумовуючи сказане, автор наголошує, що співробітництво України з Вишеградською групою може посприяти активному розвитку її європейських інтеграційних процесів. Основними аспектами співробітництва мають стати визначення цілей і переваг

співпраці України з ЄС на національному та регіональному рівнях; вивчення досвіду реформ і європейської інтеграції країн Вишеградської групи; дослідження процесу адаптації державної політики до вимог Європейського Союзу та можливості залучення коштів ЄС для впровадження, розвитку та підтримки відповідних програм. Цьому сприяє також зацікавленість країн Вишеградської групи розвивати та підтримувати діалог із сусідніми державами, що є учасницями Європейської політики сусідства та такими, що прагнуть стати членами ЄС і сповідувати європейські демократичні цінності. Важливість усвідомлення Україною такого напрямку співробітництва в рамках подальшої інтеграції до Європейського Союзу може позитивно вплинути на її державний розвиток, а також допомогти подолати теперішню кризу.

Група країн Балтії. Геополітичне становище країн Балтії – Литви, Латвії й Естонії – визначається відносно незначними кількістю населення й територією, воєнним та економічним потенціалами. Необхідно зазначити й те, що цей субрегіон опинився на межі геополітичної конкуренції «центрів сили» – США, ЄС та Росії, внаслідок чого країни Балтії стали залежними від характеру відносин зі згаданими державами [3].

Розглядаючи геополітичний вимір співробітництва України з країнами Балтії, слід зупинитися на проблемі формування Балто-Чорноморського співробітництва (БЧС). Політико-економічне співробітництво по вісі Північ – Південь геополітично стабілізуватиме Європу, тому серед актуальних європейських ідей БЧС видається доволі перспективним, із чим (з огляду на географічне розташування) пов'язане намагання України реалізувати роль транзитного посередника чи інфраструктурного комунікатора.

На думку автора, країни Балтії слід сприймати як держави одного субрегіону, що пов'язані тісним воєнно-політичним і військово-технічним співробітництвом на основі тотожних геополітичних стратегій; ситуація в Балтійському регіоні пов'язана із загальним станом відносин між РФ і Заходом, що не позбавлені суперечностей. За такої ситуації країни Балтії геостратегічно позиціонуються зі становищем України. Це є однією із засад взаємного стратегічного партнерства. Україна і країни Балтії об'єктивно зацікавлені у зменшенні надмірного російського зовнішньополітичного впливу. Беручи до уваги невідворотність змін політики кожної з країн Балтії у зв'язку з їхнім вступом до ЄС і НАТО, виникає потреба гармонізації українсько-балтійських політико-економічних відносин у рамках розвитку Балто-Чорноморського співробітництва й участі у спеціальній регіональній програмі ЄС «Північний вимір».

Отже, подальше співробітництво та вивчення досвіду країн Балтії, а також послідовність європейських і євроатлантичних прагнень, згідно з баченням автора, дає можливість Україні підсилити її європейські амбіції.

Група країн, що свого часу входила до складу Югославії. З червня 2006 року, після розпаду Югославії, утворилися шість незалежних держав: Сербія, Хорватія, Словенія, Боснія та Герцеговина, Македонія, Чорногорія. Нині лише Словенія є членом ЄС, що робить країни цієї групи цікавими з погляду дослідження їхніх євроінтеграційних процесів. Важливе значення для зміцнення інститутів європейської інтеграції набуло підписання в червні 1999 року в Кельні «Пакту стабільності», головним ініціатором прийняття якого була Німеччина. Саме вона в січні-червні 1999 року під час воєнної акції НАТО проти Югославії головує в Раді Європи [7].

Ці країни мають спільну мету – інтеграцію до Європейського Союзу. Україна повинна використати їхній досвід інтеграції до ЄС, а також способи та методи здійснення регіональної політики, зокрема в рамках Балто-Чорноморського співробітництва.

Груповою моделлю є корисною для України. З практичного погляду, важливим є вивчення досвіду інтеграційних процесів країн, що вже стали членами ЄС або мають намір набути членства. Завдяки посиленню співробітництва з державами, які входять до складу тієї чи іншої групи, з'являється можливість обговорення кризової ситуації, а головне – спільного пошуку шляхів виходу з кризи. Груповою моделлю сприятиме підсиленню ролі України в регіональному співробітництві.

Вона є прийнятною для України й може бути використана в її європейських інтеграційних процесах як плацдарм для регіонального співробітництва насамперед з такими країнами-кандидатами на вступ до ЄС, як Туреччина, Хорватія, Македонія тощо, а також для запозичення досвіду набуття членства в Європейському Союзі країн Вишеградської групи, країн Балтії та групи країн, що свого часу входили до складу Югославії.

Поетапна модель. Є п'ять основних етапів набуття членства в Європейському Союзі, кожен із яких свідчить про ступінь і рівень зрілості країни-кандидата.

На першому етапі, коли країни лише роблять перші кроки до взаємного зближення, підписуються преференційні торговельні угоди. Відповідно до них країни створюють одна одній сприятливіші, ніж третім країнам, умови.

На другому етапі інтеграції країни переходять до створення зони вільної торгівлі, що передбачає цілковите скасування митних тарифів у взаємній торгівлі товарами й послугами за збереження національних митних тарифів у відносинах із третіми країнами.

Третій етап інтеграції пов'язаний із утворенням митного союзу – погодженим скасуванням національних митних тарифів і запровадженням єдиного митного тарифу та єдиної системи нетарифного регулювання торгівлі стосовно третіх держав. Митний союз передбачає безмитну торгівлю товарами й послугами та повну свободу їхнього переміщення всередині регіону.

Коли інтеграційний процес досягає *четвертого етапу* – спільного ринку, країни, що інтегруються, домовляються про свободу руху не тільки товарів і послуг, а й чинників виробництва – капіталів, робочої сили й технологій. Координація здійснюється на періодичних нарадах голів держав і урядів країн-учасниць.

На п'ятому етапі відбувається повна інтеграція – проведення єдиної економічної, валютної, бюджетної, монетарної політики, запровадження єдиної валюти, заснування органів наднаціонального регулювання всередині інтеграційного угруповання. Уряди узгоджено відмовляються від частини своїх функцій на користь наддержавних органів, які наділяють правом ухвалювати рішення з питань, що стосуються організації, без узгодження з урядами країн-членів.

Протягом усіх цих етапів інтеграції до ЄС відбуваються відповідна адаптація національного законодавства країни-претендента, необхідні реформи, постійний моніторинг ситуації з боку установ Європейського Союзу, активне співробітництво й участь у програмах і проектах, що стосуються набуття членства, консультації, зустрічі, конференції, «круглі столи», форуми й презентації як на державному, так і недержавному рівнях.

Така модель, на думку автора, є оптимальною для України. З огляду на ситуацію, що склалася нині, саме поетапна інтеграція до Європейського Союзу є найприйнятнішою.

Механізми інтеграції до НАТО. Розгляньмо три найактуальніші механізми євроінтеграції: *План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ), Програму «Партнерство заради миру» (ПЗМ) і механізм Вишеградської групи.*

План дій щодо членства в НАТО – це програма НАТО з надання консультацій, допомоги та практичної підтримки, що враховує індивідуальні потреби держав, які задекларували прагнення вступити до альянсу. Процес надання допомоги країнам-претендентам багато в чому ґрунтується на досвіді, набутому внаслідок приєднання до альянсу Чехії, Угорщини та Польщі, які вступили до НАТО в 1999 році в рамках першого раунду розширення після завершення холодної війни.

Результати саміту НАТО в Бухаресті (2008 рік) свідчать, що розбалансованість у поглядах, неготовність України здійснювати відповідні заходи та брак загальної підтримки спричинили відмову нашої державі в наданні ПДЧ, що позначилося на її міжнародному іміджі. Також серед причин відмови потрібно виокремити енергетичну залежність від Росії і так званий російський чинник. Можна визначити три компоненти «російського чинника», які мають реальний вплив на відносини між Україною та ЄС [6].

По-перше, це власне політика Росії стосовно України, метою якої є запобігання або як мінімум гальмування дрейфу України в бік Заходу.

По-друге, сприйняття російського чинника провідними європейськими гравцями й зумовлене цим бачення перспективи політико-економічної структуризації Сходу Європи.

По-третє, російський чинник як сукупність внутрішніх чинників у самій Україні.

Доки не подолаємо внутрішньої кризи в державі, не вживемо відповідних заходів і не усвідомимо, що євроатлантична інтеграція та участь у ПДЧ є істотним чинником зміцнення національної безпеки та гарантом незалежності України, її територіальної цілісності, суспільного прогресу та розвитку, запобігання виникненню нових загроз стабільності й безпеці в геополітичному просторі, ця модель не буде прийнятною для України.

Програма «Партнерство заради миру». Її започатковано в січні 1994 року з метою подальшого зміцнення стабільності й безпеки на всьому Європейському континенті. Головні цілі програми, викладені в 1994 році, актуальні й нині. Це насамперед збільшення прозорості у сфері військового планування та підготовки воєнного бюджету на національних рівнях; забезпечення демократичного контролю над національними збройними силами; у подальшій перспективі – забезпечення максимальної придатності збройних сил країн-партнерів для участі в операціях разом зі збройними силами країн-членів НАТО.

Україна бере участь у програмі «Партнерство заради миру» з 8 лютого 1994 року, коли був підписаний Рамковий документ ПЗМ. Відтоді завдяки участі в різноманітних проектах, що запроваджувались у рамках цієї програми, наша держава здобула великий досвід у сфері безпеки [5].

Цей механізм є прийнятним для України, бо участь у ПЗМ сприяє збільшенню досвіду участі України в проектах НАТО, зміцнюючи її авторитет як країни, що прагне долучатися до процесів забезпечення безпеки в Європі та світі; розвитку процесів європейської інтеграції та входженню в структури європейської безпеки; активнішому проведенню реформування збройних сил відповідно до вимог і стандартів НАТО, й наближенню тим самим її членства в цій організації; здійсненню демократичного контролю над національними збройними силами; проведенню виваженої та ефективної політики у сфері військового планування та підготовки воєнного бюджету; обміну досвідом із країнами-парт-

нерами у військовій сфері, а також участі в багатонаціональних військових навчаннях. Використання позитивного досвіду, здобутого в результаті участі в цій програмі, дасть змогу Україні впевненіше проводити діяльність щодо інтеграції до НАТО та ЄС, а також підсилити та зміцнити національну безпеку.

Механізм Вишеградської групи. 12 травня 1999 року членами НАТО стали перші три з чотирьох країн групи: Угорщина, Польща та Чехія. А 29 березня 2004 року – Словаччина. До 2000 року ситуація в Словаччині для вступу до НАТО була несприятлива через слабе інформування населення. Важливу роль у проведенні інформаційної кампанії відіграли неурядові організації [4]. Завдяки членству в НАТО Словаччина змогла 1 травня 2004 року стати членом ЄС. У результаті консенсусу політичних сил інтеграція Словаччини в НАТО стала національним пріоритетом. Консенсус був всеосяжний – і урядові, і опозиційні партії знайшли спільну мову та підтримали вступ країни до альянсу [2].

Механізм Вишеградської групи є, на думку автора, єдиним оптимальним і для України. Маючи багато спільного з країнами Вишеградської групи щодо процесу набуття членства в НАТО, наша держава повинна обрати такий механізм як пріоритетний. Підсилює роль цього механізму й те, що під час зустрічі міністрів закордонних справ Угорщини, Польщі, Чехії, Словаччини та України 23 квітня 2008 року прийнято спільну заяву, в якій задекларовано підтримку приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО. Також країни-члени підтримали європейський і євроатлантичний процеси в нашій державі. Співробітництво України з країнами Вишеградської групи сприятиме поглибленню співробітництва з ЄС.

Інші механізми є не менш важливими, адже паралельна участь у них України дає змогу ефективно діяти в різних сферах, а завдяки запозиченню позитивного досвіду країн-членів НАТО та проведенню відповідних реформ – поступово наближуватися до набуття членства в альянсі.

Джерела

1. Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35.
2. *Гаярфасова О.* Тези виступу // Матеріали круглого столу «Досвід Словаччини в процесі інтегрування в НАТО. Співпраця громадських організацій України та Словаччини». 24 червня 2008 р., м. Дніпропетровськ. – <http://www.project-ceid.org/ua/page-http-www-project-ceid-org-ua-page-activities-ukr/article-18/>
3. *Матійчик Я. П., Кузнєцов В. Л.* Партнерство України з країнами Балтії: новий етап // Стратегічна панорама. – 2003. – № 2.
4. *Месежніков Г.* Тези виступу // Матеріали круглого столу «Досвід Словаччини в процесі інтегрування в НАТО. Співпраця громадських організацій України та Словаччини». 24 червня 2008 р., м. Дніпропетровськ. – <http://www.project-ceid.org/ua/page-http-www-project-ceid-org-ua-page-activities-ukr/article-18/>
5. *Ромаскевич С.* Відносини Україна – НАТО. – http://www.sd-c.com.ua/files/Statt_12.doc
6. *Сушко О.* Російський чинник у відносинах Україна – ЄС // Європейський простір. 06.11.2006. – <http://eu.prostir.ua/data?t=1&q=201>
7. *Хухлындина Л., Фрольцов В.* ФРГ и проблемы европейской интеграции в конце 90-х гг. // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2001. – № 2.
8. *Ярошевская Е.* Саммит стран Вышеградской четверки // Radio Praha, 15.09.2006. – <http://www.radio.cz/ru/statja/83233>